

Antanas Terleckas - neokupuotas laisvės šauklis

Jūratė MIČIULIENĖ
juratem@izinos.lt

2014-02-10 06:00

Neseniai pasirodžiusi dienoraščių ir laiškais iš tremties paremta Antano Terlecko knyga "Ne pats pasirinkau savo dalį" ne tik pasakoja žinomo rezistentu, politikui, kovotojui už Lietuvos laisvę gyvenimo įvykius ir detales, bet ir puikiai nupiešia okupuotos Lietuvos atmosferą ir neokupuotos asmenybės atvirą, drąsų priešinimąsi sistemai.

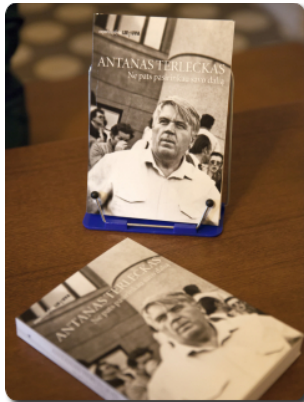
Vakar, vasario 9 dieną, A. Terleckui sukako 86 metai. Vienas aktyviausių sovietmečio disidentų (1978 metais įkūręs slaptą organizaciją Lietuvos Laisvės Lygą (LLL), 1957, 1973 ir 1980 metais okupacinio režimo teistas už disidentinę veiklą, 1983 metais ištremtas į Rusijos Magadano sritį) naujoje knygoje prisimena savo gyvenimą nuo vaikystės, kai gimtajame Krivasalio kaime (Saldutiškio valsčiuje) įsilipęs į aukštą alksnį suskaičiuodavo net 7 ežerus.

Skaitytoją kviesdamas mintimis diskutuoti, svarstyti, autorius, remdamasis savo gyvenimu, pasakoja ir apie daugelį Lietuvai svarbių įvykių iki 1963 metų rudens. "Sovietmečiu ir dienoraštį, ir šiaip "į stalčių" rašyti buvo be galo pavojinga, - knygoje prisipažįsta autorius. - Nedaugelis ryžosi rizikuoti laisve ar karjera, gaišti laiką ir rašyti vien tik sau, be vilties paskelbti. Aš visą sovietmetį rašiau dienoraštį. Kartais pats išsigąsdavau savo drąsos, ir vidinis cenzorius pristabdydavo mano plunksną: negalėjau rašyti apie kitus žmones, apie mūsų veiklą, nes žinojau, jog neturiu teisės įklampinti draugų. Mintis pratęsti savo atsiminimus dienoraščiu kaip tik kilo suvokus, kad vien iš dienoraščio, kaip ir vien iš atsiminimų, sunku įsivaizduoti, kaip lietuviai išgyveno sovietinę tikrovę, ką apie ją mąstė. Mano dienoraštis yra geriausias įrodymas, jog tada tvirtai tikėjau, kad kruvina sistema nėra amžina, kad ateis toks laikas, kai jausimės laisvi. Dabar suprantu, kad, valstybei išsivadavus iš svetimųjų priespaudos, kiekvieno iš mūsų laukia dar ilgas kelias. Tikiuosi, jog ši mano knyga ne vieną padrąsins siekti asmeninės laisvės."

A. Terlecko 1978 metais įkurta Lietuvos Laisvės Lyga, pratęsusi pasipriešinimo tradiciją, laikoma paskutine rezistencine ir pirmąja tautinio atgimimo bei nacionalinio išsivadavimo organizacija. Ritos Stankevičiūtės (LZ) nuotraukos

Žmogus, kuris nesusireikšmina

A. Terlecko "Ne pats pasirinkau savo dalį" - antroji "Versmės" leidyklos serijos "Neparklūdyta Lietuva" knyga.

Kaip per knygos pristatymą taikliai pastebėjo Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos pirmininkas Gintaras Šidlauskas, trumpiausias A. Terlecko apibūdinimas - neokupuotas (tokiu pavadinimu yra sukurtas ir dokumentinis filmas apie jį).

Pasak bendražygio, kunigo, Bernardinų bažnyčios rektoriaus Julijaus Sasnausko, dienoraščiais, laiškais ir dokumentais paremta knyga įgyja papildomos vertės, nes leidžia labiau pažinti pasipriešinime dalyvavusių asmenis. J. Sasnausko teigimu, A. Terlecko autoritetą liudija ir tai, kad jis turėjo mokinių. "Šiandien aš nematau nė vieno politikui, kuris turėtų mokinių. Jie turi tik pataikūnų ir ginklanešių, kartais galima išvysti šeimyninę rangą. Dar kartais pasitaiko partijos klimato užaugintų augintinių. Pažįstu tik vienintelį Antaną, kuris turėjo mokinių, pasiryžusių kovoti už Lietuvą. Turėti mokinių, einančių tavo pėdomis, - tai didžiulis politikui ir apskritai žmogaus bruožas. Tai patvirtintų visi, kurie su Antanu yra bendravę, - apie draugą sakė J. Sasnauskas. - Ta duobė, kuri šiandien yra atsiradusi tarp politikų ir visuomenės, jaunuomenės, yra tragiška. Jos neužpildysim niekuo, kol neatsiras tikėjimo ir atsidavimo, nebūna net ir šio žodžio - idealizmo, kartais naivaus, gal besikartojančio ar nusibostančio, koks buvo ir tebėra būdingas Antanui ir kitiems to meto pasipriešinimo dalyviams. Man ši jo knyga, kaip ir kitos, patinka todėl, kad parašyta žmogaus, kuris nesusireikšmina, neapsimeta. Retai kada gali pasakyti, kad jis nenuoširdus. Net tada, kai kenkia sau, kelia konflikta, tačiau visad išlieka atviras. Prisimenu, kai pradėjome bendrauti su A. Terlecku, tai buvo tos savybės, kurios patraukė. Aš dėkingas jam už pamokas ir ypatingą patriotinės veiklos prieskonį. Labai dažnai patriotizme būna daug nenatūralumo, patetikos, saldumo, gyrimosi. To

Antano knygoje nėra."

Teisūs buvome visi

Knygos pristatyme dalyvavęs Nepriklausomybės Akto signataras Zigmas Vaišvila prisipažino, jog jį džiugina prisiminimai apie pažintį su A. Terlecku, prisiminimai apie Lietuvos Laisvės Lygos (LLL) ir Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio santykius: "Džiaugiuosi ir noriu šiandien gerbiama Antanui padėkoti už pasitikėjimą. Mes juk tada, pažinties pradžioje, nežinojom vienas kito. Pasitikėjimas nežinia iš kur atsirado. Tuo metu jis buvo labai svarbus. Ir jis davė rezultatus."

Pasak Z. Vaišvilos, jei kas formaliai skaitys istorinius tekstus, matys, kad LLL darė vienaip, Sąjūdis - kitaip. "Tačiau mes visi buvome reikalingi, - teigė jis. - Kai reikėdavo, Antanas mus paspausdavo, o kai reikėdavo, mes jį pristabdydavome. Kas buvo teisus? Istorija atsakė - teisūs buvome visi. LLL ir A. Terleckas buvo principingi. Lietuvos okupacijos nepripažinimo faktas buvo principinis dalykas. Kuo mes skyrėmės? Kai žmonės patikėjo nepriklausomybės viltimi, turėjome žengti žingsnį. Drįstu pasakyti, jog dalyvaudami okupacinės valdžios organo rinkimuose mes pažeidėme svarbų principą. Tada nuo Antano gavome daug teisingos pylos. Tačiau gerai yra tai, kas baigiasi gerai. Suprantama, tai buvo didžiulis

"Mes visi tada - ir Lietuvos Laisvės Lyga, ir Sąjūdis - buvome reikalingi ir teisūs", - sakė Nepriklausomybės Akto signataras Zigmas Vaišvila.

eksperimentas. Šiandien visi atsitemame istoriją: Nepriklausomybę skelbė Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausioji Taryba. Joks Atkuriamasis Seimas neegzistavo. Tokia buvo realybė."

Pirma pažintis su rusų armija

Knygos pristatyme kalbėjęs A.Terleckas prisiminė, kokią jam įtaką dar mokyklos metais padarė gimtajame Krivasalio kaime ir Labanoro girioje veikęs partizanų būrys. Paskelbus mobilizaciją į Raudonąją armiją, apie šimtas šaukiamojo amžiaus kaimo vyrų išėjo į mišką.

Susidomėjęs knyga vartė Nepriklausomybės Akto signataras Kazimieras Motieka.

Gimtinėje 1945 metų kovą vyko vienos didžiausių Lietuvos partizanų kautynių su okupacinėmis pajėgomis. Paklauses savo tėvo, Pirmo pasaulinio karo dalyvio raginimo "eik, sūnau, bolševikų mušti", su draugu prašėsi priimami į partizanų būrį. Partizanai atsakė: "Eik mokytis ir tuo būk naudingas Tėvynei".

Grįždamas mintimis į vaikystę autorius pasakoja, kas ir kaip formavo jo pažiūras. Kaip knygoje prisimena A.Terleckas, su vieškeliu žygiavusia rusų armija susipažino 1940 metų birželio 16 dieną, saulėtą sekmadienio priešpiečių išsirengęs į Linkmenų pašta parsinešti "Ūkininko patarėjo". "Šią armiją tik vėliau pavadinsime okupacine, o pirmajame LLL suorganizuotame mitinge prie Adomo Mickevičiaus paminklo 1987 metų rugpjūčio 23 dieną pareikalavime išvesti iš Lietuvos, - rašo A.Terleckas. - Bailių Lietuvos politikų mes, lietuviai, buvome įtikinti, kas SSRS yra draugiška Lietuvai valstybė, sugrąžinusi jai lenkų 1919 metų spalio 9 dieną užgrobtą Vilnių. Kaip aš, dvylikametis kaimo berniokas,

galėjau suvokti, kas iš tikrųjų įvyko Lietuvoje? Ir dar tada, kai pirmajame "Ūkininko patarėjo" puslapyje puikavosi didelis prezidento Antano Smetonos portretas, tarsi raginantis Tautą suprasti, kad Raudonoji armija įžengė į Lietuvą, siekdama garantuoti jai suverenitetą. Tada tokio vyro, kaip Antanas Merkys, 1919-1923 metais kovojusio už Lietuvos nepriklausomybę, už nuopelnus toje kovoje gavusio karinį majoro laipsnį, paskirto Klaipėdos gubernatoriumi, 1939 metais tapusio Lietuvos Respublikos ministru pirmininku, protas buvo visiškai sujuktas tiek, kad jo įsakymu buvo suimti mūsų valstybės vidaus reikalų ministras generolas K.Skučas ir tos ministerijos Valstybės saugumo departamento direktorius A.Povilaitis. Stalino reikalavimu jie buvo perduoti SSRS ir po kankinimų NKVD sušaudyti. Lietuvos Respublikos prezidentas A.Smetona prieš pasitraukdamas į Vokietiją neišdrįso bent žodžiu protestuoti prieš nepriklausomos valstybės, Tautų Sąjungos narės, okupaciją ar bent per radiją įspėti, kad Lietuva yra okupuojama. O A.Merkys ragino Lietuvos kariuomenės vadovybę draugiškai sutikti Rusijos armiją ir teikti jai visokeriopą pagalbą. Tik daug vėliau teko išgirsti, kas rusų tankams sustojus dėl benzino stokos, kažkokio pulko vado įsakymu iš Lietuvos kariuomenės rezervų buvo atsiųsta cisterna su benzinu, kad tankai įvykdytų draugo Stalino įsakymą "nurodytu laiku" užtikrinti Lietuvos suverenitetą..."

"Okupacinės armijos prestižui pakelti buvo privežta daug baltos duonos, kuria buvo demonstratyviai šeriami arkliai. Vietos ūkininkams tai darė didelį įspūdį. Šiose apylinkėse žemės prastos, tik dvareliuose buvo sėjami kviečiai. O baltą pyragą ant stalo mes matydavome tik per dideles šventes - Kalėdas ir Velykas.

1935 metais Krivasalyje buvo tik vienas radijo imtuvas, o 1940 metais jau nemažai ūkininkų buvo juos nusipirkę. Tai palengvino sovietinės propagandos mašinos darbą... Tačiau žmonių protus iš pradžių labiausiai sujaukė aukštieji Lietuvos ponai."

Naktis, lėmusi pasirinkimą

Knygos skyriuje "Skaudus praregėjimas" A.Terleckas tarsi atsako į knygos pavadinimo "Ne pats pasirinkau savo dalią" keliamą klausimą, o kas gi parinko tą dalią. "1941 metų birželio 14 dienos vakare motina pranešė liūdną žinią - jos brolis Antanas šlyt buvęs iškviestas į Švenčionėlius ir nebegrįžęs, - rašo knygoje A.Terleckas. - Pas mūsų senelę atvažiavę milicininkai (lietuviai, ne žydai ar kitokie svetimtaciai) su pakinkytais vežimais išsivežti į Sibirą dėdės Antano žmonos Janinos ir abiejų vaikų - dvimečio Algiuko ir kelių mėnesių dukrelės Marytės. Mes kviečiami atsiveikinti su jais. Nesuprantu, kodėl man neužteko drąsos tragiškai tiesai į akis pažvelgti. Nenuėjau atsiveikinti su išvežamais į tą baisųjį Sibirą. Išėjo tėvai ir abu broliai - Jonelis ir dvejų metų neturintis Vladukas.

Likau vienas ir mano sieloj kilo didžiulis gailėstis senelei, jos mylimiausiam sūnui ir mano mylimiausiam dėdei Antanui, jo šeimai. O gerklę smaugė baisi neapykanta "liaudies" valdžiai. 1975 metų lapkričio 23 dieną esu rašęs SSRS KGB pirmininkui Jurijui Andropovui (pasirašiau savo vardu ir pavarde): "1941 metų birželio mėnesį naktis iš 14 į 15 dieną liko mano prisiminimuose amžinai. Laukdamas sugrįžtant atsiveikinti išėjusių savo tėvų, aš, 13 metų berniukas, tapau suaugusiuoju. Tą naktį mano sieloje gimė neapykanta Stalinui. (...) 1974 metų gruodį po kratos mūsų bute čekistais paklausė manęs, ar aš neturiu proto pakeisti politines pažiūras. Žinoma, ne! (...) Aš jau nepajėgiu pamilti jūsų valdžios. (...) Nemoku mylėti savo priešų."

Už savo pasirinkimą ne kartą kalintas A.Terleckas knygoje prisimena, kaip lageryje su lietuviais yra diskutavę, kas Lietuvai būtų geriau, ar kad Antrąjį pasaulinį karą būtų laimėjęs Hitleris, ar tai, kad jį laimėjo Stalinas su sąjungininkais. "Visi lietuviai, išskyrus mane vienintelį, buvo Hitlerio pusėje, vienintelis palaikiau Staliną. Mano oponentai turėjo vienintelį argumentą - geriau mus būtų nutautinę civilizuoti vokiečiai negu rusai. Tai manęs neįtikino, todėl pateikiau, mano manymu, svaresnį argumentą - iš Stalino ir jo palikuonių vergijos mes anksčiau ar vėliau išsivaduosime, o iš "civilizuotos" Vokietijos niekada nebūtume gyvi ištrūkė."

Nepasidavęs sistemai

G.Šidlauskas knygos pristatyme trumpai išdėstė A.Terlecko biografiją.

Mokslai: Linkmenų progimnazija, Vilniaus prekybos technikumai, vėliau - Vilniaus universitetas, ekonomika, istorija. Finansininko specialybę įgijo 1954 metais. Galėjo sėkmingai tapti tarnautoju ar pareigūnu, tačiau buvo pašalintas iš aspirantūros, nes ironizavo marksizmo-leninizmo teiginius, šaipėsi iš komunistų partijos politikos. Viešai tvirtino, jog marksizme nėra autoritetų, o tai, ką parašė Leninas ir Marksas yra neprivaloma jų asmeninė nuomonė.

Istoriją studijavo neakivaizdžiai. Diplominio darbo apginti neleista, nes, esą jame išdėstytas subjektyvus požiūris apie Lietuvą imperinės Rusijos valdžioje. Kratos metu diplominį darbą KGB konfiskavo.

Dėl viešai reiškiamų politinių įsitikinimų negalėjo dirbti pagal išsilavinimą ir gabumus. Iki kalinimo dirbo finansininku, ekonomistu, inžinieriumi, apskaitininku, dispečeriu. Pasirinkus rezistentą dalią, liko darbai kūrybinėse įstaigose - Operos ir baletų teatre, kino studijoje - ugniagesiu, durininku, krovėju.

Nepriklausomybės Akto signataras Bronislovas Genzelis glinosi į A.Terlecko prisiminimus.

Mokslų akademijos salėje išsiriakavo eilutė norinčiųjų gauti autoriaus autografą.

Ir šiuos darbus iš jo bandyta atimti, kad, pagal tuometinius įstatymus, būtų galima teisti už veltėdžiavimą.

Vieša kova su režimu

A. Terleckas per knygos pristatymą pasidalijo iki šiol gyvais pasipriešinimo kovų prisiminimais.

1978 metų birželio 15 dieną įkūrė LLL ir jai vadovavo. Pagrindinis LLL tikslas - politinis ir tautinis žmonių sąmonės ugdymas, laisvės klausimo kėlimas tarptautiniuose forumuose. Iki 1988 metų gegužės organizacija veikė nelegaliai, o vėliau viešai konfrontavo su režimu. Pasipriešinimo aktais, demonstracijomis, protestais, kurių surengta keliasdešimt, ragino atkurti nepriklausomą valstybę, išvesti okupacinę kariuomenę. Reikalavo visiškos nepriklausomybės atkūrimo be jokio pereinamojo laikotarpio. Leidimų akcijoms surengti valdžios neprašydavo, tik informuodavo. Tuo metu LLL oponavo ne tik valdančiai partijai, bet ir Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui, kuris dažnai Lygą ragino netrukdyti, neprotestuoti, susilaikyti. Lyga nepaklūsavo, ragindama Sąjūdį ryžtingiau siekti pagrindinio tikslo.

Lyga išugdė jaunuosius rezistentų kartos atstovus, susitelkusius Vilniaus Antano Vienuolio vidurinėje mokykloje. Lyga, pratęsusi pasipriešinimo tradiciją, laikoma paskutine rezistencine ir pirmąja tautinio atgimimo bei nacionalinio išsivadavimo

organizacija.

Svarbiausi Lygos bei A. Terlecko pagrindyje parengti ir paskelbti dokumentai pasirašyti tikromis pavardėmis. Pavyzdžiui, reportažas apie Simo Kudirkos teismą 1972 metais, atviras laiškas Sovietų Sąjungos KGB pirmininkui J. Andropovui. 1976 metų laiške Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininkui rašė: "Mano idealas - laisvas žmogus laisvoje ir nepriklausomoje Lietuvoje. Savo pavyzdžiu noriu įrodyti, kad neįmanoma visų lietuvių įbauginti."

1979 metų rugpjūčio 23 dieną per Vakarų radijo stotį, o vėliau pagrindžio leidiniuose paskelbė 45 narių pasirašytą memorandumą, kuriuo reikalavo panaikinti sovietų ir nacių pasirašyto paktą pasekmes. Tai buvo to meto Nepriklausomybės aktas. Memorandumu tarptautinė bendruomenė įpareigota rūpintis Baltijos valstybių laisvės atgavimu. Jo pagrindu Europos Sąjungos parlamentas priėmė rezoliuciją, raginančią Baltijos šalių klausimą svarstyti Jungtinėse Tautose. Tai reikšmingiausias neginkluoto periodo pasipriešinimo dokumentas.

A. Terleckas (centre) su J. Sasnausku (kairėje) ir B. Genzeliu.

Tais pačiais metais LLL pareiškė moralinį ultimatumą Sovietų Sąjungos vyriausybei, plačiai išdėstė Lietuvos okupavimo ir inkorporavimo aplinkybes, aprašė okupantų nusikaltimus, priminė, kad nepriklausomybė yra pagrindinė tautos teisė. LLL pareikalavo per 90 valandų pradėti imperijos demontavimą, nutraukti Lietuvos okupaciją, atsiprašyti ir atlyginti žalą. 90 valandų laikotarpis duotas todėl, kad sovietai 1940 metais savo ultimatumu Lietuvai buvo suteikę tik 9 valandas.

1968 metais "Sigmos" gamykloje vykusio viešo susirinkimo metu A. Terleckas pasmerkė kolaborantus ir istorijos klastotojus. Vienas iš jų - Juozas Žiugžda - puolė skūstis KGB.

1979 m. vasario 7 dieną LLL surengė spaudos konferenciją Sovietų Sąjungoje akredituotiems Vakarų žurnalistams.

1987 metų rugpjūčio 23 dieną LLL surengė pirmą antisovietinį, antiokupacinį mitingą Vilniuje, prie A. Mickevičiaus paminklo. Ragino Lietuvos jaunuolius netarnauti okupacinėje kariuomenėje.

1988 metais organizavo Vasario 16 dienos minėjimą. Tų pačių metų gegužę suorganizavo didžiųjų trėmimų paminėjimą Vilniuje. Minint pirmuosius trėmimus birželio 14 dieną LLL narys Leonas Laurinskas pirmą kartą viešai išskėlė draudžiamą trispalvę.

Penkiuose kontinentuose, 26 valstybėse 1990 metais surinko daugiau kaip 5 milijonus parašų už Lietuvos laisvę. Rinkimų akciją organizavo Lygos atstovas Vakaruose daktaras Algirdas Statkevičius. Per keturis mėnesius buvo surinktas didžiausias Gineso rekordų knygoje registruotas parašų kiekis po peticija (5 milijonai 177 tūkstančiai).